

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Палеогеографія

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

УХВАЛЕНО

Рішенням кафедри загальної та
регіональної географії

Протокол №8 від 27 лютого 2020 року

Загальна інформація про дисципліну

Назва дисципліни	Палеогеографія
Викладач	Корнус Анатолій Олександрович
Профайл викладача	https://pgf.sspu.edu.ua/media/attachments/2019/11/11/kornusa.pdf
E-mail:	anatoliykornus@gmail.com
Сторінка курсу в Moodle	https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=2339
Консультації	Консультації проводяться у вівторок о 13:00 год., групові або одноосібні. Також можливі он-лайн консультації через інтернет ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача.

Анотація до дисципліни

Студенти набувають теоретичних і практичних знань про географічну обстановку минулих геологічних епох, розвиток земної кори, еволюцію органічного світу та ландшафтів. Набувають знань про методи визначення віку гірських порід, реконструкцію палеогеографічних обстановок, еволюцію людини.

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни: сформувати у студентів знання про відтворення фізико-географічних умов минулих геологічних епох (розчленування суходолу, моря; рельєф; кліматичні умови; органічний світ тощо).

Завдання курсу:

- вивчення закономірностей історичного розвитку географічної оболонки Землі;
- сформуванню уявлення про особливості просторового розподілу ландшафтів залежно від етапів розвитку природи Землі;
- засвоєння основних методів палеогеографічних досліджень.

В результаті освоєння теоретичних знань з курсу «Палеогеографія» студент повинен:

Знати:

- місце палеогеографії в системі географічних наук;
- завдання, які вирішуються палеогеографією;
- основні групи палеогеографічних методів, літологічний і біономічний фаціальний аналіз;
- принципи палеогеографічних інтерпретацій;
- структуру основних палеогеогеосистем на певних часових зрізах;
- принципи поділу, стратиграфічні і кліматичні підрозділи антропогенного періоду.

Уміти:

- працювати з тематичними палеогеографічними картами.
- будувати палеогеографічну (палеотектонічну, палеокліматичну) криву території (акваторії).
- давати за картами палеогеографічну характеристику материка (океану) чи їх частин.
- виконувати порівняльний аналіз палеогеографічних умов регіонів чи геологічних епох.

Формат дисципліни

Ознаки дисципліни	
Рік вступу	2017
Освітній ступінь	бакалавр
Курс навчання	4
Семестр	8
Формат курсу	очний
Обов'язкова /вибіркова	вибіркова
Кількість кредитів/годин	5/150
Кількість розділів	2
Форма контролю	залік
Лекції	12 год.
Практичні заняття	34 год.
Консультації	4 год.
Самостійна робота	100 год.

Тематичний план вивчення дисципліни**РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ПАЛЕОГЕОГРАФІЇ**

Тема 1. Вступ до палеогеографії. Основи палеогеографії, її основні завдання. Методи відносної геохронології.

Тема 2. Абсолютна геохронологія. Уран-свинцевий, рубідій-стронцієвий, калій-аргоновий, радіовуглецевий та інші методи абсолютної геохронології. Підрозділи геохронологічної шкали та їх тривалість.

Тема 3. Методи відтворення палеогеографічних обстановок. Основи фаціального аналізу. Типи фацій. Основи літологічного та біономічного фаціального аналізу.

Тема 4. Геологічні формації. Уявлення про геологічні формації. Роль геологічних фацій і формацій у палеогеографічних реконструкціях.

РОЗДІЛ 2. ПАЛЕОГЕОГРАФІЯ АНТРОПОГЕНУ

Теми 5. Антропогеновий період. Термінологія, тривалість і проблеми поділу антропогенового періоду. Кліматостратиграфічний поділ антропогену.

Тема 6. Ритмічність природних процесів у антропогеновому періоді. Гіпотези, що пояснюють виникнення зледенінь. Поняття метахронності зледенінь. Події Хайнріха та осциляції Дансгора-Ешгера, їх причини. Малий льодовиковий період, середньовічний кліматичний оптимум та інші івенти Бонда.

Тема 7. Палеогеографія плейстоцену і голоцену України. Стратиграфічна схема Блітта-Сернандера. Прийнятий в Україні поділ антропогену: Причорноморський, Дофінівський, Бузький, Витачівський, Удайський, Прилуцький, Тясминський, Кайдацький, Дніпровський, Завадівський, Тилігульський, Лубенський, Сульський. Мартоносський, Приазовський час. Поділ голоцену за Ю.П. Селіверстовим та М.І. Нейштадтом.

Тема 8. Антропогенез. Еволюція і хронологія культур людини. Австралопітеки. Архантропи. Людина уміла (*Homo habilis*). Людина працююча (*Homo ergaster*). Людина прямоходяча (*Homo erectus*). Палеоантропи (*Homo neandertalensis*, *Homo heidelbergensis*). Неоантропи.

Політика дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни потребує: виконання тестових завдань, самостійної роботи тощо; підготовки до практичних занять; робота з інформаційними джерелами, опрацювання рекомендованої основної та додаткової літератури.

Підготовка та участь у практичних заняттях передбачає: ознайомлення з програмою навчальної дисципліни, питаннями, які виносяться на заняття з відповідної теми; вивчення конспекту лекцій, а також позицій, викладених у підручниках, монографічній та іншій науковій літературі тощо.

Результатом підготовки до заняття повинно бути змістовне володіння здобувачем вищої освіти матеріалом теми, якій присвячено відповідне заняття. Розв'язання практичних завдань повинно як за формою, так і за змістом відповідати вимогам, що висуваються до вирішення відповідного завдання, свідчити про його самостійність, відсутність ознак повторюваності та плагіату.

На практичних заняттях присутність здобувачів вищої освіти є обов'язковою, важливою також є їх участь в обговоренні всіх питань теми. Забороняється запізнюватись на навчальні заняття та пропускати їх без поважних причин. Пропущені заняття мають бути відпрацьовані на консультаціях. Це ж стосується й студентів, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися навчальної етики, поважно ставитися до учасників процесу навчання, бути зваженим, уважним та дотримуватися дисципліни й часових (строкових) параметрів навчального процесу. Під час контрольних заходів забороняється використовувати джерела інформації, усні підказки, письмові роботи інших осіб, друковані книги, методичні посібники, телефони, планшети. Забороняється користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях не пов'язаних з навчанням.

Академічна доброчесність

Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка. Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикавання джерел

списування, втручання в роботу інших студентів становлять приклади можливої академічної недоброчесності. Неприпустимо надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену за участю інших осіб. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману.

Система оцінювання та вимоги

Поточний контроль навчальних досягнень здійснюється протягом семестру на практичних заняттях. Результати (кількість набраних балів) фіксує викладач.

Використовуються такі форми поточного опитування: усна відповідь за лекційними матеріалами, тестування, контрольна робота з відкритими питаннями, заслуховування повідомлень студента з довідковою інформацією, реферати, створення презентації з її обов'язковим показом та повідомленням, участь у обговоренні питань для контролю знань на практичних заняттях.

Поточний контроль відображає поточні навчальні досягнення студента в освоєнні програмного матеріалу дисципліни і спрямований на необхідне корегування самостійної роботи студента. Сюди входить: методи усного контролю – бесіда, розповідь, доповідь студента, роз'яснення, відповіді на запитання. Усний контроль проводиться майже на кожному занятті в індивідуальній, фронтальній або комбінованій формі. Викладач розробляє чіткі критерії оцінювання всіх видів навчальної роботи у комплексному контролі знань, доводить їх до відома студентів на початку вивчення навчальної дисципліни. Результати поточного контролю є складовою визначення підсумкової оцінки і враховуються науково-педагогічним працівником при визначенні підсумкової оцінки з даної дисципліни. До поточного контролю також відноситься виконання практичних завдань, бали за які враховуються у підсумкову оцінку.

При контролі виконання завдань, які винесені для самостійного, опрацювання, оцінці підлягають: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; вміння застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; написання рефератів; підготовка доповідей, презентацій тощо. Результати самостійної роботи фіксуються в журналі обліку роботи викладача. Бали, набрані студентом за виконання завдань з самостійної роботи, додаються до суми балів, набраних студентом з інших видів навчальної роботи з дисципліни.

У кінці семестру проводиться підсумкова контрольна робота. До контрольних заходів допускаються всі студенти незалежно від результатів поточного контролю. Результати контрольного заходу студента, який не з'явився на нього, також оцінюються «незадовільно» незалежно від причини. Відпрацювання контрольного заходу є обов'язковим.

Вид контролю за I семестр – залік. Семестровий залік – це форма підсумкової атестації, що полягає в оцінці засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (виконаних ним певних видів робіт на практичних заняттях та під час самостійної роботи) з навчальної дисципліни за семестр.

Залік виставляється викладачем автоматично за умови, якщо студент виконав усі види навчальної роботи, які визначені робочою програмою навчальної дисципліни. Загальна оцінка обраховується в кінці семестру, як сума балів за виконання всіх видів робіт. Враховуються бали, набрані на поточному тестуванні, самостійній роботі та бали підсумкового контролю. Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Структура проведення семестрового контролю відображається та доводиться до відома студентів на першому занятті.

Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з палеогеографії; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що випливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; який не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	має загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль									Разом	Загальна сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2					
T1	T2	T3	T4	K1	T6	T7	T8	K2	60	100
2	3	3	2	20	5	5	5	15		
Самостійна робота										
5	5	5	5	3	5	5	5	2	40	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основні

1. Герасименко Н. П. Палеогеографія четвертинного періоду України (палеоландшафти) : підручник / Н. П. Герасименко. – К.: Прінт-Сервіс, 2020. – 296 с.
2. Дорошкевич С.П. Природа Середнього Побужжя у плейстоцені за даними вивчення викопних ґрунтів. – К.: Наукова думка, 2018. – 175 с.
3. Основи палеогеографії : навчальний посібник / автори-укладачі : С.Г. Половка, Д.О. Панкратенкова. – Умань : 2015. – 107 с.
4. Поліщук Л.Б. Палеогеографія України. Практикум для студентів спеціальності 6.040104 «Географія»: Навчально-методичний посібник / [кол. авт. За ред. В.А. Пересадько, В.Е. Луначека, К.В. Шпурик]. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2015. – 152 с.
5. Сиренко Е. А. Палиностратиграфия континентальных верхнемиоценовых – нижнеплейстоценовых отложений южной части Восточно-Европейской платформы. – К.: Наук. думка, 2017.

Додаткові

1. Бова О.В., Корнус А.О. Палеогеографія антропогену. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – 72 с.
2. Гнатюк Р.М. Навчальна програма, питання та методичні вказівки для семінарських занять і самостійних робіт з курсу “Палеогеографія України” (для студентів напряму підготовки 6.040104 – Географія). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 29 с.

3. Евсеева Н.С. Палеогеография (историческое землеведение). – Учебно-иллюстративное пособие. – Томск, 2010. – 172 с.
4. Корнус А.О. Реконструкції голоценових ландшафтів Сумської та Полтавської областей // Наук. вісн. Волинського держ. ун-ту. – 2003. – №7. – С. 143-146.
5. Корнус А.О., Бова О.В. Палеогеографія антропогену. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – 72 с.
6. Куница Н.И. Природа Украины в плейстоцене. – Черновцы: Рута, 2007.
7. Матвіїшина Ж. М. та ін. Просторово-часова кореляція палеогеографічних умов четвертинного періоду на території України; НАН України, Ін-т географії. – К. : Наукова думка, 2010. – 192 с.
8. Мельничук І.В. Палеоландшафти України в антропогені. – К.: ВГЛ “Обрії”, 2004.
9. Мотузка А.Н. Основы палеогеографии (курс лекций). Минск: БГУ, 2003. 122 с.
10. Поліщук Л.Б., Старіков М.Д. Палеогеографічні реконструкції розвитку природи минулих геологічних часів: Навчально-методичний посібник для студентів-географів вищих навчальних закладів. – Харків: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2014. – 24 с.
11. Просторово-часова кореляція палеогеографічних умов четвертинного періоду на території України / Матвіїшина Ж. М., Герасименко Н. П., Передерій В. І. та ін. / За редакцією Ж. М. Матвіїшиної – К.: Наукова думка, 2010.
12. Свиточ А.А., Сорохтин О.Г., Ушаков С.А. Палеогеография / Учебник для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Г. А. Сафьянова. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 448 с.
13. Сіренко І., Іваник М. Палеогеоморфологія: навчальний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011.
14. Rapp D. Ice Ages and Interglacials: Measurements, Interpretation and Models. – Berlin-Heidelberg: Springer, 2012. – 430 с.
15. The Ukraine Quaternary Explored: the Middle and Upper Pleistocene of the Middle Dnieper Area and its importance East-West European correlation. – Kyiv – 2001. – 60 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://evolbiol.ru/> – проблеми еволюції, геохронологічної періодизації, палеонтологічні бази даних та багато іншого.
2. <http://jurassic.ucoz.ru/forum/8-1355-1> – сайт, присвячений палеонтології, стратиграфії та палеогеографії.
3. http://tig.dvo.ru/index/laboratorija_paleogeografii/0-24 – сайт лабораторії палеогеографії ТІГ ДВО РАН.
4. <http://www.geogr.msu.ru/structure/labs/notl/> – сайт лабораторії новітніх відкладів і палеогеографії плейстоцену Московського державного університету.
5. paleo.org – сайт, присвячений палеогеографії Каспійсько-Чорноморського басейну.

Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

- Гнатюк Р.М. Навчальна програма, питання та методичні вказівки для семінарських занять і самостійних робіт з курсу “Палеогеографія України” (для студентів напряму підготовки 6.040104 – Географія). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 29 с.
- Атлас палеогеографічних карт Української і Молдавської РСР (з елементами літофацій). Масштаб 1:2500000. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960.
- Поліщук Л.Б. Палеогеографія України. Практикум для студентів спеціальності 6.040104 «Географія»: Навчально-методичний посібник / [кол авт. За ред. В.А. Пересадько, В.Е. Лунячека, К.В. Шпурик]. — Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2015. –152 с.
- підручники та навчальні посібники, зазначені у списку літератури;
- відеоматеріали по темам курсу;
- ілюстративні матеріали (структурно-логічні схеми, таблиці).